

Vsebina:

- Grb grofov Thurnov pripoveduje
- Domoznanstvo na spletni strani Knjižnice A. T. Linharta

Jure Sinobad

GRB GROFOV THURNOV PRIPOVEDUJE

Ko se obiskovalec približa vhodu v radovljiško graščino, se najprej zagleda v umetelno oblikovan baročni grb, za katerega se zdi, kot da bi se spuščal nadenj. Grb ovalne oblike je sestavljen iz grba grofov Thurn-Valsassina na heraldični desni in grba grofov Auerspergov (Turjaških) na levi. Grbovna polja so poslikana v fresko tehniki, pri čemer so bile konture grbovnih polj in heraldičnih likov vrezane v svež omet. Oba grba uokvirja srčasto oblikovana baročna obroba iz štuka, iz katere izhajajo rastlinski ornamenti v obliki vitic. Štukatura se spodaj zaključuje s plastiko v obliki odprte školjke, zgoraj pa z zanimivo oblikovano človeško glavo. Kaj oziroma koga predstavlja omenjena plastika, je vprašanje, na katerega ne vemo gotovega odgovora. Najverjetneje prikazuje s turbanom pokrito glavo Turka, saj so tako Thurni kot Auerspergi veljali za odlične vojskovodje iz protiturških vojn. Jošt Jožef Thurn (1533-1589) je bil izjemen vojskovodja in državnik, ki je slovel po drznih in uspešnih pohodih proti Turkom in si pridobil vzdevek "Turški strah". Po smrti Vajkarda Turjaškega je leta 1584 postal poveljnik Karlovca in celotne Vojne Krajine. Iz rodu Auerspergov se je v bojih proti Turkom najbolj izkazal baron Andrej Turjaški (1557-1594), znameniti "Kranjski Ahiles" in zmagovalec bitke pri Sisku leta 1593.

Heraldični opis grbov rodbin Thurn-Valsassina in Auersperg

Grb grofov Thurn-Valsassina ima obliko ovalnega baročnega ščita, ki je razdeljen na štiri grbovna polja. V prvem polju stoji na srebrni grbovni plošči rdeč grajski stolp z odprtimi vrati in oknom. Stolp se zgoraj končuje s tremi cinami. V drugem polju sta na modri grbovni plošči dve prekržani zlati stebli s cvetoma lilije na vrhu, v vznožju med obema pa je lilijin cvet (franc.: *fleur de lis*), prav tako v zlatem. V tretjem polju je na srebrni grbovni plošči v levo napadajoči lev rdeče barve z modro krono. Četrto grbovno polje je navpično razdeljeno na dve grbovni plošči: desno je na srebrni grbovni plošči v desno obrnjeni razcepljeni orel črne barve, levo pa na srebrni grbovni plošči križ rdeče barve. Najstarejši heraldični element se nahaja v prvem polju: rdeči stolp na srebrnem polju je pravzaprav "govoreči grb", saj razlaga ime rodbine (ital.: *Torre* = nem.: *Thurm*).

Grb grofov Auerspergov ima obliko ovalnega ščita, ki je razdeljen na pet grbovnih polj s srčnim ščitom v sredini. V srčnem ščitu, ki je hkrati tudi prvo grbovno polje, je na srebrni grbovni plošči upodobljen v desno napadajoči lev rdeče barve z zlato krono. V drugem in petem polju je na rdeči grbovni plošči upodobljen tur v zlatem, ki stoji na ravnini zelene barve. V drugem polju je tur obrnjen v heraldično levo, v petem pa v desno. V tretjem in četrtem polju je na zlati grbovni plošči upodobljen v desno obrnjeni okronani orel črne barve z razširjenimi krili, ki stoji na srebrni

klopi. Najstarejši heraldični element v grbu Auerspergov je zlati tur na rdečem polju, po katerem se imenujeta rodbina in grad, iz katerega izvira rod Turjaških.

Grb grofov Thurnov in Auerspergov na pročelju radovljiške graščine je izveden brez grbovnega okrasja – ni šlemov, grbovnega plašča, grbovne devize. Edino okrasje je baročni okvir iz štuka, ki ga na vrhu zaključuje plastika v obliki človeške glave. (SLIKA 1)

Razlike v upodobitvah grbov rodbin Thurn-Valsassina in Auersperg

Barve grbovnih polj in heraldičnih figur v radovljiški upodobitvi združenega grba rodbin Thurn-Valsassina in Auersperg sem primerjal z barvami, ki jih v svoji veliki knjigi grbov navaja nemški heraldik Johann Siebmacher. Pri grbu Auerspergov skoraj ni razlik med upodobitvama, pri grbu rodbine Thurn-Valsassina pa je razlik kar nekaj.

Pri grbu rodbine Auersperg se upodobitvi razlikujeta v dveh podrobnostih. Zlati tur je pri radovljiški upodobitvi obrnjen v različni smeri: v drugem polju v heraldično levo, v petem pa v desno, medtem ko je v Siebmacherjevi grbovni knjigi v obeh navedenih poljih obrnjen v desno. Klop, na kateri stoji črni okronani orel v tretjem in četrtem polju, je v radovljiškem grbu srebrna, pri Siebmacherju pa je v črni barvi.

Pri grbu rodbine Thurn-Valsassina je največ razlik v četrtem grbovnem polju, ki je navpično razdeljeno na dve grbovni plošči. V Radovljici je na srebrni grbovni plošči upodobljen v desno obrnjeni razcepljeni orel v črni barvi, pri Siebmacherju pa je v desno obrnjeni razcepljeni srebrni orel upodobljen na rdeči grbovni plošči. Razlike so tudi v tretjem grbovnem polju. Pri radovljiški upodobitvi stoji v levo napadajoči rdeči lev z modro krono na srebrni grbovni plošči, (SLIKA 4) v Siebmacherjevi knjigi grbov pa je v desno napadajoči rdeči lev z zlato krono upodobljen na grbovni plošči zlate barve.

Grba rodbin Thurn-Valsassina in Auersperg v Radovljici sem primerjal tudi z upodobitvami obeh grbov v Valvasorjevi *Veliki knjigi grbov*. Valvasor je zrcalno zamenjal prvo in drugo polje grba Thurn-Valsassina, stolp je pri njem v drugem polju. Razlike v barvah so tudi v četrtem grbovnem polju. V Radovljici je na srebrni grbovni plošči upodobljen v desno obrnjeni razcepljeni orel v črni barvi, pri Valvasorju pa je v desno obrnjeni razcepljeni srebrni orel upodobljen na rdeči grbovni plošči. Manjšo razliko najdemo še v tretjem grbovnem polju, kjer ima v radovljiškem grbu v levo napadajoči rdeči lev krono modre barve, pri Valvasorju pa je krona zlata. (SLIKI 2 IN 3)

Zgodovinsko ozadje

Rodbinska zveza med grofi Thurn-Valsassina in grofi Auerspergi izhaja iz leta 1672, ko se je Janez Karel grof Thurn-Valsassina (1645-1683) poročil z Ano Maksimilo grofico Auersperg (1656-1699). Zakon je zaradi zgodnje grofove smrti trajal le enajst let. Združeni grb Thurnov in Auerspergov je dal nad glavni vhod radovljiške graščine najverjetneje postaviti Janez Karel Thurn-Valsassina. Njemu v prid govori znameniti kranjski polihistor in grofov sodobnik J. W. Valvasor, ki je v *Slavi vojvodine Kranjske* zapisal, da je dvorec v Radovljici obnovil in polepšal njegov nedavno umrli lastnik: »*Die Stadt, wie schon gedacht, ist Landsfürstlich, die schöne Burg oder Schloß aber, so der letzt-verstorbene Herr Besitzer verneuert und verbessert hat.*« Lastnik, ki ga omenja Valvasor, je bil lahko le leta 1683 umrli Janez Karel Thurn-Valsassina, ki je radovljiško gospostvo prevzel leta 1654 kot dedič družinskega fidejkomisa. Fidejkomisu dodeljeno premoženje je bilo nedeljivo, veljalo za last rodbine in ne njenih posameznih članov. Ustanovil ga je kranjski deželni glavar Janez Ambrož Thurn-Valsassina (1553-1625), ki je leta 1616 kupil gospostvo Radovljica. Od 24. februarja 1618 je radovljiška posest vselej pripadla najstarejšemu moškemu članu rodbine Thurn-Valsassina, ki je družinsko premoženje lahko užival, ni pa ga smel odsvajati. Za grofom Janezom Karlom ga je leta 1683 dobil v uživanje Franc Anton Sigfrid Thurn-Valsassina, za njim pa leta 1741 njegov naslednik Pavel Sigmund, ki je umrl leta 1752. Za zgodaj umrlim Pavlom Sigmundom je rodbinsko posestvo nasledil

njegov mladoletni sin Vincenc, a je bilo le-to do njegove polnoletnosti dodeljeno Francu Antonu baronu Mosconu. Po Vincencevi smrti sta 28. avgusta 1818 fidejkomis prvič podedovala dva dediča: njegova sinova Karel in Vincencij. Poslej se je radovljiška posest vedno delila med več dedičev, kar je povzročilo, da se je začelo posestvo vedno bolj drobiti. Radovljiška veja grofov Thurn-Valsassina je izumrla leta 1888, ko so njihovo lastnino podedovali koroški sorodniki, Thurni iz Pliberka.

Zadnji od Thurnov, rojenih v Radovljici, je bil grof **Gustav Thurn-Valsassina** (1836-1888). Njegov oče Vincencij Thurn-Valsassina je bil leta 1848 član prve radovljiške čitalnice oz. bralnega društva in komandant radovljiške narodne straže, v kateri je vladal narodni duh. V takem duhu je odraščal tudi mladi grof Gustav, ki so mu domači učitelji in vzgojitelji A. Klemen, J. Potočnik, J. Šolar in še posebej brezniški župnik Lovro Pintar vcepili ljubezen do slovenskega jezika in naroda. Leta 1877 je bil izvoljen v Kranjski deželni zbor (veleposestvo) in v državni zbor na Dunaju. Od 16. 9. 1881 do svoje smrti je bil deželni glavar Kranjske. V letih 1883-88 ga najdemo na slovenski listi trgovinske in obrtne zbornice. Kot zvest pristaš narodne stranke ni dopuščal nemškimi poslancem v deželnem zboru, da bi imeli svoje klubske seje. Zaradi svoje naklonjenosti Slovencem je bil med Nemci izjemno osovražen. Leta 1883 ni uspel na volitvah v Trziču, kandidiral je tudi na veleposestvu, a so mu Nemci onemogočili, da bi bil ponovno izvoljen v deželni zbor. Podpiral je slovenska narodna društva, bral in naročal je slovenske časopise, kar pa ni zadostovalo, da ga v drugi polovici 20. stoletja ne bi označili za zadnjega Nemca, ki je bil deželni glavar Kranjske. Grof Gustav Thurn-Valsassina si je kot predsednik komisije za pogozdovanje Krasa (1886), predsednik Kranjske kmetijske družbe (1886-87) in načelnik odbora za gradnjo dolenskih železnic pridobil velike zasluge tudi na področju gospodarstva.

Vojaška in državniška slava domačih zemljiških gospodov Thurnov je radovljiške meščane navdajala s ponosom še v zgodnjem 20. stoletju. V slavnostnem govoru, ki ga je imel 16. decembra 1905, na prireditvi ob 150. obletnici rojstva Antona Tomaža Linharta, je občinski odbornik Valentin Žun postavil grofa Gustava Thurna ob bok slavljencu Linhartu: *“In ti, mala Radovljica, nisi zadnja v zgodovini naše dežele in našega naroda. Marsikateri boj se je bil ob tvojih okopih in tvojem trdnem zidovju; v času verskega in kmetskega gibanja nisi stala prekrizanih rok ob strani, temveč posegla krepko v boj za “staro pravdo”, več vojskovodij in državnikov je doma v tvoji graščini, – omenjamo le zadnjega grofa Thurna, kranjskega deželnega glavarja – iz tebe je izšel tudi ustanovitelj slovenske drame – Anton Linhart!”*

Radovljica in Turjačani – spregledan literarni odmev

Zavest o zgodovinski povezavi Radovljice z mogočno turjaško rodbino je bila zelo živa še v prvi polovici 19. stoletja. Dokaz za to je romanca *Turjaška Rozamunda*, ki jo je leta 1831 napisal dr. France Prešeren. Namenil jo je za III. zvezek *Kranjske Čbelice* (1832) in v rokopisu spremenil prvotno besedilo uvodnega verza: *“Hrast stoji v Turjaškem dvoru”*, ki se je nato glasil: *“Hrast stoji v Radolškem dvoru”*. Med tiskom si je pesnik ponovno premislil in v pismu, ki ga je napisal 20. februarja 1832 v Celovcu, zaprosil svojega prijatelja Matijo Čopa: *“Ako Romanca od lepe Radolčanke še ni natisnjena, prosim Kastelca, naj spremeni vse, kar se nanaša na Radolco, v Turjačan in Turjačanka, kakor je bilo prvotno, ker je skanzija Radolčan, Radolški mnogo trša kakor Turjačan, Turjaški. V tem primeru te prosim, da natančno pregledaš, ali bo sprememba dosledno izvršena.”* (SLIKI 5 IN 6) Na vprašanje, zakaj si je pesnik kar dvakrat premislil, ne vemo odgovora. Je šlo res le za trše zlogovanje, ali pa so imeli pri tem kaj grofje Thurni, morda celo katera od njihovih hčera?

VIRI IN LITERATURA

Arhiv avtorja.

Stane Adam in Jure Sinobad: Radovljica in Prešerni od 15. do 19. stoletja. Razstava v Knjižnici A. T. Linharta Radovljica, december 2000.

Stane Granda: Radovljica v letu 1848. V: Radovljiški zbornik 1995, str. 149-152.

Silvo Kranjec: Thurn (della Torre). V: SBL IV, str. 81-83.

Johann Siebmacher: Johann Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, Bd. 4, Abt. 2, Der Adel des Herzogthums Krain und der Grafschaften Görz und Gradiska. Bauer and Raspe, Nürnberg 1859.

Jure Sinobad: Dežela. Kulturnozgodovinski oris Radovljiške ravnine. Samozaložba, Radovljica 1999.

Jure Sinobad: Združeni grb grofov Thurnov in Auerspergov nad vhodom v radovljiško graščino.

Radovljica 2006. Gradivo (besedilo, fotografije in orig. risbe) hranijo v Muzejih radovljiške občine.

Majda Smole: Graščine na nekdanjem Kranjskem. Državna založba Slovenije, Ljubljana 1982.

150. rojst. dan Radovljičana Antona Linharta. V: Gorenjec, 23. 12. 1905.

Uredništvo SBL: Gustav Thurn-Valsassina. V: SBL IV, str. 83.

Johann Weikhard Valvasor: Die Ehre des Herzogthums Krain, XI. Buch. J. Krajec und J. Pfeifer, Novo mesto 1877-79.

Johann Weikhard Valvasor, Bartholomaeus Ramschissl: Opus insignium armorumque ... Das grosse Wappenbuch ... Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1993.

Sergij Vilfan: Pravna zgodovina Slovencev. Slovenska matica, Ljubljana 1996.

DOMOZNANSTVO NA SPLETNI STRANI KNJIŽNICE ANTONA TOMAŽA LINHARTA

Na spletni strani Knjižnice Antona Tomaža Linharta Radovljica (www.rad.sik.si) smo uredili rubriko "Domoznanstvo", v kateri lahko najdete prispevke z domoznansko vsebino. Ustvarjajo jih knjižničarji in "gostujoči" avtorji, med katerimi je bil doslej najbolj prizadeven Marijan Prosen – Majo, ki je avtor treh prispevkov. Dne 20. 10. 2006 je z dr. Stanislavom Južničem gostoval v Knjižnici Blaža Kumerdeja na Bledu, kjer sta predstavila knjigo "Josip Plemelj in komet". Ob omenjeni predstavitvi je nastal zapis, v katerem je prof. Prosen razložil, kako je sploh prišlo do nastanka knjige in popisal svoje vtise z blejskega predavanja. V prispevku "Spomin na Torkov večer" si lahko preberete vtise s predstavitve knjige "Zgodovina slovenske astronomije", ki je bila 13. 5. 2008 v dvoranici Knjižnice A. T. Linharta v Radovljici. Prispevek je zanimiv, ker avtor v njem našteva osebnosti, ki so se na Gorenjskem ukvarjale z astronomijo v preteklosti, pa tudi v novejšem in najnovejšem času. Marijan Prosen je Knjižnici A. T. Linharta dovolil, da v celoti objavi njegov članek "Astronomija – skrita ljubezen profesorja Antona Peterlina", kar smo zaradi Peterlinove povezanosti z Remčevo hišo na Lancovem z veseljem storili. Za mnoge bo zanimiv prepis govora dr. Boruta Rusa, ki ga je imel 2. 9. 2005, ob otvoritvi razstave "Bled 1941-1945" v čitalnici Knjižnice Blaža Kumerdeja na Bledu. Dr. Cene Avguštin je v prispevku "Slikarka Anica Zaletel in slike na steklo" z besedo in sliko predstavil delo Radovljičanke Anice Zaletel, odlične poustvarjalke ljudske umetniške dejavnosti izdelave slik na steklo. Od knjižničarjev so pri pripravi domoznanskih prispevkov sodelovali Damjan Mulej, Irena Razingar in Jure Sinobad. Irena Razingar je pripravila informacijo o domoznanski dejavnosti v knjižnici z navodili za iskanje domoznanskega gradiva. Damjan Mulej je avtor zgibank o domoznanstvu in domoznanski dejavnosti v Knjižnici B. Kumerdeja Bled, pripravil je tudi računalniško videoprojekcijo ilustracij in likovne knjižne opreme blejske slikarke Melite Vovk. Mag. Jure Sinobad je avtor virtualne razstave, posvečene 100. obletnici radovljiške knjižnice. Pripravil je tudi digitalno predstavitev Linhartovih komedij iz Zoisove knjižnice, katerih ponatis je knjižnica izdala ob 250-letnici Linhartovega rojstva. "Domoznanstvo" na spletni strani Knjižnice A. T. Linharta je odprta rubrika v stalnem nastajanju, zato bomo knjižničarji veseli vsakega vašega prispevka ali nasveta.

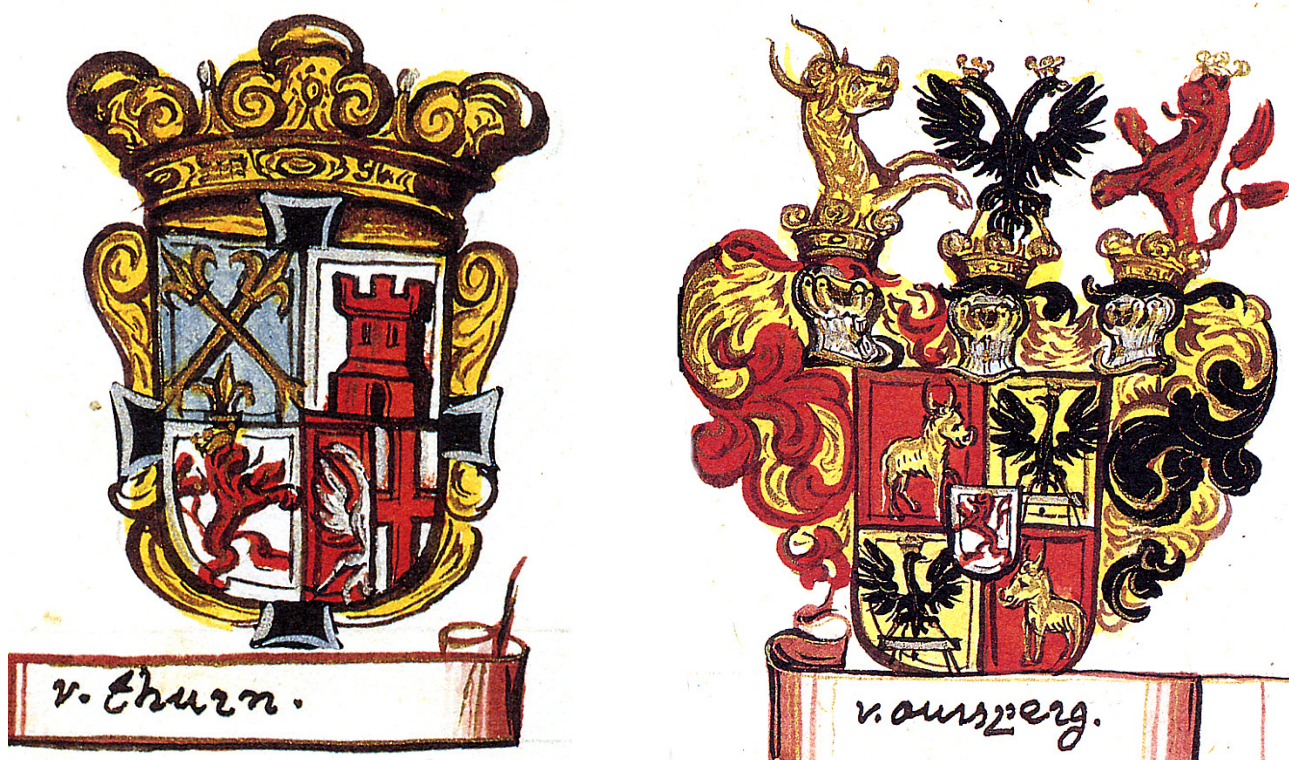
J. S.

Izdaja Knjižnica Antona Tomaža Linharta, Gorenjska cesta 27, 4240 Radovljica, tel.: 04 / 537 39 00.
Uredil in oblikoval: Jure Sinobad. Vse oblike časopisa so brezplačne. Vse pravice pridržane.

*"Linhartovi listi" so z vsebinami, kakršna je pred vami, izhajali polnih sedem let (2002-2008).
V tej obliki se poslavljajo, njihovo poslanstvo pa bodo nadaljevali "Linhartovi listi n. v. (nova vrsta)",
v katere bodo pisali dosedanji avtorji prispevkov Lucijan Adam, Stane Adam in Jure Sinobad.*

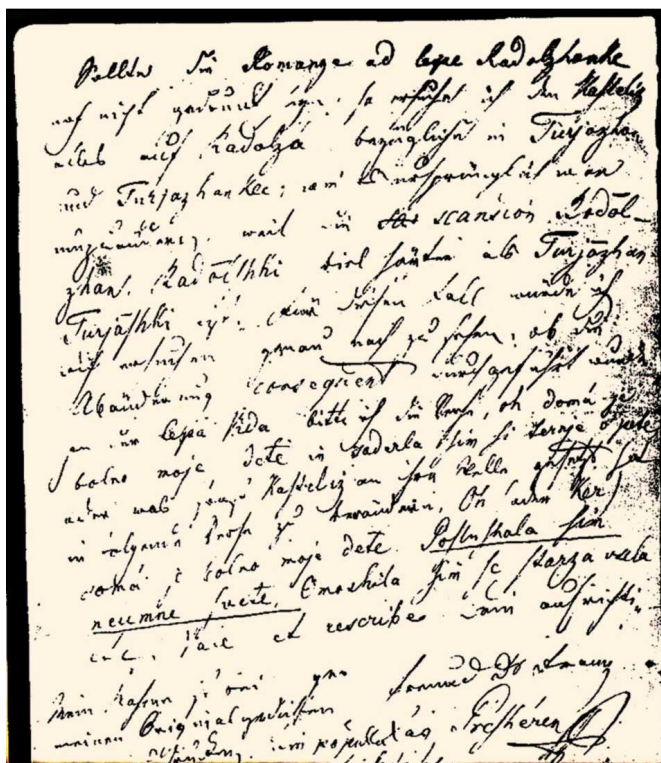
SLIKA 1: Grb grofov Thurn-Valsassina in Auerspergov (Turjaških) nad vhodom v radovljiško graščino – izrez. Fotografijo hranijo v Muzejih radovljiške občine. Foto: Jure Sinobad

SLIKI 2 in 3: Grb grofov Thurnov (levo) in Auerspergov (desno) iz Valvasorjeve *Velike knjige grbov*, 1687-88.

SLIKA 4: Grb grofov Thurn-Valsassina in Auerspergov (Turjaških), rekonstrukcija današnjega stanja – izrez. Originalno risbo hranijo v Muzejih radovljiške občine. Risal: Jure Sinobad

Sollte die Romanze od lepe Radolzhanke noch nicht gedruckt seyn, so ersuche ich den Kasteliz alles auf Radolza bezügliche in Turjazhan und Turjazhanka, wie es ursprünglich war, umzuändern, weil die scansion Radolzhan, Radolzhki viel härter als Turjazhan, Turjazhki ist. Für diesen Fall würde ich dich ersuchen, genau nach zu sehen, ob die Abänderung consequent durchgeführt wurde. In der lepa Vida bitte ich die Verse: Oh domá je bolno moje dete in zaderla sim si ternje v' pete, oder was sonst Kasteliz an ihre Stelle gesetzt hat in folgende Verse zu verändern: Oh (oder Ker) domá je bolno moje dete, Poslušala sim neumne svete, Omoshila sim se starza vsela etc. Vale et rescribe. Dein aufrichtiger Freund

Dr. Franz Xav. Preshéren

Mein Nahme ist bei meinen Originalgedichten ganz zu drucken. Die populares erscheinen aber Smoletisch.

SLIKI 5 IN 6: Izrez iz reprodukcije 2. strani Prešernovega pisma Čopu (levo) in njegov prepis (desno). Celovec, 20. 2. 1832. Preslikava v NUK, Rokopisna zbirka, Ms 700, št. VII/Bc 2.